

ДО ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ АВТЕНТИЧНИХ ДІЙСТВ В МУЗЕЇ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ НАН УКРАЇНИ

М. Василенко (м. Київ)

Усе життя українського народу зумовлене духовною культурою. Особливо виразно вона виявляється у народних звичаях, обрядах, мистецькій творчості, фольклорі, мові, релігії тощо.

Духовна культура українців становить єдине ціле з матеріальною традиційною культурою, котра широко представлена в Музеї народної архітектури та побуту НАН України. За такою концепцією уже на відкритті Музею в 1976 р. розпочали відтворювати народні дійства, покликані відроджувати традиційні ремесла та фольклор.

З 1983 р. в Музеї почали відтворювати календарні обряди, які входять до складу зимових, весняних, літніх та осінніх свят і пов'язані з річним аграрним колом або родинними звичаями. Це колядки, щедрівки, веснянки, русальні пісні, обжинки, весілля та інші. Обряди передбачали вшанування пам'яті предків, ритуальні обходи і привітання, рядження, драматичні сценки, фрагменти весілля, трудові процеси, розваги тощо. Свята супроводжувалися виконанням календарних обрядових пісень, що стосувалися кожної пори року. Всі ці заходи доповнювалися традиційною атрибутикою, народною символікою.

Особливого сенсу згадані свята набули після освячення церков у Музеї Українською православною церквою Київського патріархату та Греко-католицькою церквою. Народні заходи стали поєднувати із церковними: Різдвом, Водохрещем, Вербною неділею, Великдень, Маковієм, Спасом, Покровом, Андрієм, Миколаєм. Відроджуються у Музеї і храмові свята. По селах, де церкви були зруйновані радянською владою, люди й нині святкують престольні "празники" – храми. У с. Пирогів Воздвиженську церкву знищили ще в 1934 р., а пирогівці храм відзначають і

сьогодні. Така сила традиції. "А яке то було велике свято – престольний празник. У с. Мала Каратুলь – згадує інформаторка, – він припадав на Вознесіння. Храмові з'їжджалися до церкви на святкову службу на підводах. Біля церкви збиралося все село. Тут вирувало життя. Переяславські міщанки торгували бубликами, цукерками. Після церковної служби всі люди зазивали своїх родичів чи сусідів до себе на храм."¹ Подібне відбувається і на музейних святах. Традиційними стають у Музеї і Хресні ходи, які були також заборонені радянською владою ще в 30-і рр. ХХ ст. Такі процесії у селах проводяться до великих свят з метою освячення води, зілля, городини, плодів, сільськогосподарських робіт, відбуваються поминальні панахиди.

Науковий колектив Музею щороку організовує понад двадцять культурно-мистецьких заходів разом із церковними парафіями, фольклорними колективами, народними майстрами. До цього залучаються учні, студенти та всі, хто не байдужий до звичаєвої культури.

Ми реконструюємо народні обряди здебільшого силами аматорських і професійних фольклорних колективів, яких націлюємо відтворювати дійства за регіональними особливостями.

Проте все складніше стає проводити справжні автентичні свята. Адже не забуваймо, що сьогодні вже ХХІ століття. І хоч у своєму багатомісячному розвитку народна культура не залишалася законсервованою, все ж їй притаманна певна стійкість, повільні темпи змін. Але вже в кінці ХІХ ст. трансформацію народної культури спостерегли самі селяни, відзначаючи "що старі форми побуту зникають внаслідок змін умов життя на селі, через що селянин змушений шукати засоби для виживання

далекими заробітками, привносячи зміни до старого побуту, мови, фольклору тощо”².

Проте, не зважаючи на всі обставини, ритуальні обряди на селі на поч. ХХ ст. були ще частиною давньої культурної системи, притаманної світогляду всієї громади, де кожен селянин був не пасивним глядачем, а свідомим учасником. “У кожному випадку люди сходилися разом і брали участь у інституціалізованій діяльності, яку не контролював ніхто сторонній щодо їхнього серцевища”³.

У 30-і рр. ХХ ст. спостерігаємо занепад звичаєвого побуту. Через економічну політику, голодомори, політичні репресії народна творчість на селі мало розвивалася. “Занепад настільки великий, відзначають дослідники, що наприкінці цього десятиліття більшість колишніх ритуальних інституцій селянського громадянського суспільства припинила своє існування”⁴.

Таким чином, після того, як селянські інституції ритуальної діяльності перестали бути добровільними, вони функціонували лише як фольклорні елементи, збережені жменькою людей – блідою імітацією колись повнокровної культури⁵.

Ці “фольклорні елементи” існують і сьогодні, та й то – лише завдяки ентузіазмові керівників і учасників фольклорних ансамблів. Дається взнаки нехтування тоталітарного режиму духовною спадщиною українців протягом багатьох десятиліть, результатом якого є значні втрати в царині фольклору. Вже не є популярними, особливо серед молоді, хоролий спів, репертуар обрядових дійств весняного, літнього, осіннього й зимового циклу. Здебільшого сучасні колективи народної творчості, замість обрядових пісень на музейних святах виконують ті українські пісні, які співаються будь-коли і будь-де. В 1976 р. керівник одного з російських хорів писала в “Правді”, що зі зникненням широких традицій хорового співу на селі виродились і голоси, змінилась сама фізіологія голосових зв'язок⁶. Та ж проблема існує і в нас.

Проте не втрачаймо надію. Попередні покоління залишили українцям величезну пісенну спадщину, в тому числі й обрядову, і тому нащадкам потрібно нею уміло скористатися. Недарма ще в 1917 р. Кирило Стеценко на з'їзді вчителів народних шкіл зазначив: “Дайте в українській народній школі якомога більше місця українській народній пісні. Вона, пісня, багато допоможе роботі по націоналізації школи, а з школи – й народу...”⁷

У Музеї провадиться просвітницька програма щодо відродження народної творчості для дітей. Це і свята народного мистецтва з дитячими іграми, забавами, веснянками, і школи народних мистецтв із писанкарства, ковальства, гончарства, вишивки, виробів із соломи. Але просвітницька робота Музею не замінить загальнодержавної національної програми, яка б забезпечувала виховання дітей на засадах традиційної народної культури.

Велике майбутнє за відродженням звичаїв великої української родини, а тому весільний обряд, який ще збережений у багатьох регіонах України, не повинен забуватися. Свято українського весілля проходить щорічно в Музеї, і ми спостерігаємо велику зацікавленість у відродженні цього обряду серед громадськості, зокрема серед молоді, студентства. Це підтвердили імпровізації в студентів Національного університету “Кієво-Могилянська Академія” гуцульського і наддніпрянського весілля у музейній експозиції. Треба популяризувати цю ідею, вивчати і доносити до загалу красу, поезію і високу мораль українського традиційного весілля.

Яка ж ситуація склалася сьогодні на терені народного матеріального мистецтва? Інколи здається, що ужиткове декоративно-прикладне мистецтво минулих років перевершує за своїми художніми властивостями роботи сучасних майстрів. Музей же є джерельною базою для вивчення та відтворення усіх видів народного традиційного мистецтва. Майже 500 народних майстрів із різних регіонів України приїжджають щороку до Музею, аби продемонструвати багатство давніх українських реме-

сел: гончарства, писанкарства, ткацтва, килимарства, різьбярства, плетіння з різної сировини, розписів тощо. Збереглися у першу чергу ті осередки народного мистецтва, які мають глибоке коріння народної традиції, які змогли відповісти на нові культурні запити і володіють власним художнім стилем: Опішня, Богуслав, Решетилівка, Косів, Коломия, Петриківка, Васильків, Чернігів та ін.

Багато центрів декоративно-прикладного мистецтва занепало, й потрібно багато зусиль для їх відродження. Візьмемо для прикладу хоча б український народний одяг, складові якого можуть бути втрачені. Навіть справжня вишита сорочка, яка стала своєрідним показником національної самоідентифікації, символом України і користується попитом навіть у іноземців – технологія її виготовлення може забутись. Бо хто сьогодні дозволить собі сіяти коноплі, якщо вже й льон перестали вирощувати? А чи багато вишивальниць є в Україні, що можуть відтворити всі традиційні техніки вишивки, зокрема “пухлики” на жіночій сорочці, без яких виріб втрачить автентичність, вишуканість і неповторність, притаманні йому?

А українська плахта, якій немає аналогів у світі? Ще на початку ХХ ст. цей вид поясного одягу носили на околицях Києва. Сьогодні в м. Переяслав-Хмельницькому музейники відродили плахту, щоправда, не з вовняної сировини. Але ж у справжньої плахти основа була вовняна.

На сьогодні втрачено майже всі центри народного мистецтва. Мовчить Решетилівка, Диканька, Зіньків, Миргород, Охтирка, Умань, Золотоноша, у яких продукція вироблялася колись не лише для місцевих потреб, а й мала ширше розповсюдження. А Харків у

середині ХІХ ст. надовго закріпив за собою славу столиці шерстяної торгівлі⁸. Тому, щоб створити справжній традиційний одяг, треба починати відроджувати всі технологічні операції по його будові. Це стосується усіх видів народного мистецтва. Сьогодні нашим завданням є відродити ремесла і промисли України. А одним із найважливіших сьогоднішніх орієнтирів – спрямування майстрів у пошуках власного обличчя до художнього багатовікового досвіду народу. Традиційність же пояснюється не тільки як властивість певних речей, форм, ідей, а і як єдина можливість збереження їх самобутності. І якщо нам пощастить не втратити кращі надбання українського народу, то тим самим закладемо підвалини для культурного розвитку майбутніх поколінь.

¹ Матеріали експедиції в Переяславський р-н Київської області в 2003 р. Записано від Бечко О. А., 1918 р. н.

² Падалка Л. Что сказало население Полтавской губернии о своем старом быте. – Полтава, 1905. – С. 42–79.

³ Трансформація громадянського суспільства. Усна історія Української селянської культури 1920–30 років. – К., 1999. – С. 24.

⁴ Там само. – С. 32.

⁵ Там само. – С. 25.

⁶ Канцедикас А. Уроки народного искусства. – М., 1986. – С. 28.

⁷ Стеценко К. Українська пісня в народній школі: доповідь на з'їзді вчителів народних шкіл Ямпільського повіту на Поділлі 25.04.1917 р. // Співець душі народної: До 120 річчя з дня народження К. Стеценка. – Київ–Фастів, 2003. – С. 7.

⁸ Труды Харьковского губернского статистического комитета о шерстомойном производстве в г. Харькове. – Х., 1869. – С. 52.